

Przemysław Waingertner

PRZEDMOWA

Monografia, którą oddajemy do rąk Czytelnika stanowi zbiór analiz, dotyczących relacji zachodzących pomiędzy Polską i Polakami, a państwami i narodami Europy Środkowo-Wschodniej – Węgrami, Czechami, Słowacją (Słowakami) i Rumunią (Rumunami) – od schyłku XIX do początku XXI w. Uwzględniają one nie tylko fakty z zakresu wzajemnych stosunków na liniach Warszawa–Budapeszt, Warszawa–Praga (Praga i Bratysława), Warszawa–Bukareszt, ale także ich zaczyn – koncepcje polskich elit politycznych, społecznych i intelektualnych, projektujących kształt wzajemnych stosunków z Madziarami, Czechosłowakami (Czechami i Słowakami) oraz Rumunami, a także stworzonymi (lub odtworzonymi) przez nich w XX w. suwerennymi państwami.

Podkreślenie polskiej refleksji, dotyczącej nie tylko państw, ale także narodów jest przy tym zasadne z racji skomplikowanych dziejów Europy Środkowo-Wschodniej w okresie minionego półtorawiecza. Przypomnijmy: konflikty zbrojne światowe i regionalne, które demontowały i... demolowały ład w regionie; zdominowanie wspomnianego obszaru jeszcze na przełomie XIX i XX stulecia przez imperialne mocarstwa: monarchię Habsburgów, niemieckie cesarstwo Hohenzollernów i państwo Romanowów; dalej – ustanowienie w istocie hegemonii dwóch totalitarnych państw, czyli niemieckiej III Rzeszy i Związku Sowieckiego i faktyczny podział przez nie regionu w końcu pierwszej połowy XX w.; *last but not least* – ujarzmienie narodów Europy Wschodniej na kilkadziesiąt lat przez komunistyczny ZSRS (co wiązało się dla nich z utratą własnej państwowości, lub ograniczeniem politycznej podmiotowości), spowodowało, że idee, wypracowane przez polskich polityków, publicystów i myślicieli, musiały być niejednokrotnie kierowane nie tyle pod adresem oficjalnych władz państwowych, ile raczej pozbawionych własnych instytucji państwowych elit podziemnej irredenty lub politycznej emigracji madziarskiej, czechosłowackiej (ewentualnie – czeskiej i słowackiej) oraz rumuńskiej.

Warto pamiętać, że również polscy autorzy tychże koncepcji nader często zmuszeni byli do ich prezentowania w warunkach konspiracji – nie jako przywódcy państwowi, ale podziemni działacze polityczni w latach zaborów lub polityczni emigranci w okresie II wojny światowej, a później powojennej dominacji komunistycznej Rosji nad Europą Środkowo-Wschodnią.

Refleksję obecną od blisko 150 lat w polskim dyskursie politycznym, odnoszącym się do problematyki kształtowania pożądanego dla Rzeczypospolitej i jej obywateli ładu w środkowowschodniej części Starego Kontynentu, wybrzmiewającą znad Wisły, charakteryzowało kilka założeń, z których wynikały konkretne polityczne postulaty.

Podstawę wspomnianej refleksji stanowiły zatem: skonstatowanie niezaprzeczalnego zagrożenia dla ambicji niepodległościowych narodów Europy Środkowo-Wschodniej, jakie miało być wynikiem rosyjskich (po 1917 r. sowieckich) i niemieckich tendencji imperialistycznych; potwierdzenie konieczności wykreowania – w związku z tą groźbą – obronnej unii o charakterze politycznym, militarnym i gospodarczym, do której miałyby aspirować państwa położone pomiędzy Bałtykiem, Rosją, Niemcami i dorzeczem Dunaju; wreszcie zamysł inspirującej roli, jaką powinna w jej tworzeniu odegrać Warszawa, dzięki potencjałowi cywilizacyjnemu, kulturowemu, demograficznemu, politycznemu, gospodarczemu i militarnemu żywiołu i państwa polskiego.

Prezentowana monografia jest zbudowana z pięciu analiz, których rozszerzeniem jest bogaty zasób źródłowy i słownikowy zbudowany na ogólnodostępnej platformie elektronicznej. Pierwsza – autorstwa dr. Michała Andrzejczaka oraz Konrada Dziurdzi – odnosi się do okresu poprzedzającego wybuch I wojny światowej oraz lat tego wielkiego konfliktu. Kolejna – pióra prof. Arkadiusza Adamczyka – obejmuje okres dwudziestolecia międzywojennego i II wojny światowej. Trzecia – przygotowana przez prof. Andrzeja Dubickiego – odnosi się do lat powojennych: od zakończenia II wojny światowej do przełomu 1989 r.; czwarta – autorstwa dr. Pawła Ukielskiego – ukazuje okres po 1989 r. Wreszcie piąta i ostatnia autorstwa prof. Tomasza Grzegorza Grosse podejmuje tematykę wyborów geopolitycznych Polaków w kontekście Europy Środkowo-Wschodniej od XIX do XXI wieku. Ponadto do analiz dołączono tekst podsumowujący pióra redaktora monografii, prof. Przemysława Waingertnera. Publikacja zawiera również bibliografię oraz indeks osobowy.

Prezentowane opracowanie stanowi kolejny z tomów serii monograficznej, związanej z realizacją projektu badawczo-naukowego pt. *Elektroniczna platforma transferu wiedzy i zasobów źródłowych: Wizje roli Polski w Europie Środkowo-Wschodniej w koncepcjach geopolitycznych, gospodarczych i cywilizacyjno-kulturowych w XX w.*, finansowanego ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonych na program DIALOG w latach 2018–2020,

obejmującego również publikacje wyników studiów nad polską refleksją polityczno-kulturową, dotyczącą ładu w regionie Europy Wschodniej i Środkowej.

W ambicji inicjatorów i autorów mają one prezentować zarys różnorodnych wizji roli Polski w Europie Środkowo-Wschodniej w koncepcjach politycznych, gospodarczych i cywilizacyjno-kulturowych, formułowanych od schyłku XIX do początków XXI w. Projekt realizowany jest z myślą o wykorzystaniu publikowanych wyników badań i prac przez m.in. pracowników naukowych i studentów ośrodków akademickich, pomocniczych jednostek naukowych, centra oświatowe, instytucje pozarządowe podejmujące działalność naukowo-badawczą oraz edukacyjną, w kraju i za granicą, wreszcie przedstawicieli administracji publicznej i środowisk opiniotwórczych. Jednym z ważnych celów jest również zachęcenie młodych badaczy do pogłębiania zainteresowań naukowych w ww. zakresie. Przedmiotowy projekt oraz upowszechniane rezultaty prac w sposób istotny mogą ponadto przyczynić się również do wzbogacenia percepcji oraz lepszego zrozumienia współcześnie dyskutowanych, podejmowanych założeń geopolitycznych czy geoeconomicznych w Polsce i w Europie, poprzez przywołanie szerokiego spektrum dziejów, niezwykle barwnej i burzliwej historii Polski, w tym wydarzeń, uwarunkowań historyczno-społecznych oraz co najważniejsze postaci, które miały ważny wpływ na jej formowanie.